

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Thomæ Tamburini Societatis Iesu Siculi
Caltanisettensis, In Alma Vniversitate nobilis Civitatis
Messanæ, Theologiæ Primarij Professoris. Explicatio
Decalogi Duabus distincta partibus**

In qua omnes ferè conscientiæ casus, ad decem Præcepta pertinentes,
mira brevitate, claritate, & quantum licet, benignitate declarantur

Continens sex Libros posteriores in Decalogum, id est, expositionem
præceptorum secundæ tabulæ

Tamburini, Tommaso

Monachii, Anno M.DC.LIX.

Caput Secundum. De prima radice, seu causa restitutionis, quæ est injusta
acceptio seu retentio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39995

continuat ipsam ablationem rei alienæ; restitutio sit semper exhibenda, est, quia siquidem non restituendo continuat, *injustitia*, qua quis alienum accepit, & veluti de novo auferit. Præceptum autem de non auferendo, id est, de furto non faciendo negativum esse, & ipsa fiat restitutio, ergo, donec res remanet, ad semper obligare, nemo est, qui ambigat.

CAPVT SECUNDVM.

*De prima radice seu causa Restitutionis
qua est injusta acceptio seu
detentio.*

§. I.

Præmittitur Regula generalis.

Quamvis ad duas reducant varias restitutionis radices recte Theologi, nos tamen ad plures reduximus, claritatis gratia, superius aa. Incipimus ergo à prima, quæ est inusta acceptio.

aa sup. init. hujus lib. 8. nu. 1.

2. Regula generalis 2. Quia i per actionem externè inusta, ac per culpam Theologicam gravem, proximam accepit, statim illam totam, seu totum ejus valorem restituere domino obligatur, etiam si ea res non extet, sed quomodocumque perierit. Hoc ultimum (etiam si non extet) maximè est ad vertendum in hac radice: nam in alia, quæ est ex re accepta, si res non extet, sed bona fide consumpta inventatur, non est aliquid restituendum, nisi illud, in quo factus sit quis locupletior, ut mox suo loco explicabitur.

Ratio autem, cur ex præsenti radice

a colligitur ex Doctrina ac DD.
mox.

3. Porro in hac regula tot sunt, ut ita dicam, mysteria, quot verba; primò dicitur, per acceptiōē inusta: secundò, externè inusta: tertiò, per culpam Theologicam: quartò, gravem: quintò, debere restituī statim: sextò, totam rem seu valorem: septimiò, etiam si perierit. Sigillatim hæc si percurremus, nihil erit præterea, quod pro explicatione hujus radicis desiderandum sit.

§. II.

Per actionem inusta.

Certum est apud omnes 2, onus restitutionis oriri solum ex culpa contra Iustitiam, Ratio est, quia sola illa inducit inæqualitatem in rebus temporalibus, ergo sola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis votum ad vertendum in hac radice: nam vir, v. g. calicem dare Ecclesiæ, illum in alia, quæ est ex re accepta, si res non extet, sed bona fide consumpta inventatur, non propriè restituere, quia tunc non operatur homo ad pondendam æqualitatem, quam ipse per impletior, quam acceptancem abstulit. An non solum Iustitia commutativa, verum etiam

etiam distributiva jubeat restitutio-
nem, suo aa loco explicabitur.

a Reg. l. c. n. 65. Val. 2. d. 5 q. 6. p. 3.
Agor 3. p. lib. 4. cap. 9 per totum. De
Lugo t. 1. de just. d. 1. sec. 3. num. 51.
Bon. d. 1. de rest. q. 2 p. 3. §. vn. nu. 2.
alij passim. aa inf. c. 4. §. 3. n. 8.

2. Ex hoc principio oritur primò, ut qui eleemosynam non offert extre-
mè, vel graviter indigenti : secundò, non fit per meram internam actio-
qui prædictum calicem, vel aliud nem, sed per actionem externam ma-
quid vovit, & tamen non dat ; tertio, qui segetem, v.g. ab alio incensam non
extinguit, cum possit ; in casu tamen,
quo non debeat, quia ejus custos non
est, nec suæ curæ seges commendata;
quartò, qui Iudex per allegata & ap-
probata reum justè condemnat, sed
verbis, alijisque modis contra chari-
tatem exhibitis ; ad nullam restitu-
tionem obligentur, quia non peccant con-
tra Iustitiam, sed solum contra alias
virtutes. Idem dic, b si reus, etiam le-
gitimè interrogatus, negat veritatem,
unde damnum sequatur, vel Fisco, cui
cederent bona rei, vel alteri, &c. neque
enim ex Iustitia commutativa reus ob-
ligatur dicere veritatem, vel curare uti-
litatem illorum, &c. Alia multa simi-
lia dicentur inferius. Ex his deciditur
illa celebris quæstio, an acceptio pe-
cuniae, vel simils rei ex turpi causa,
semper pariat in accipiente obligatio-
nem restitutioñis ; verum hanc quæ-
stionem lib. 7. c. 5. ex hoc eodem prin-
cipio satis superque resolvimus.

b Sanc. l. 2. in decal. cap. 22. num. 22.
Bon. d. 1. de rest. q. 1. r. 1. num. 4. ci-
trans Vasq. Agor. Clauem Reg. contra Sot.
G. Mol.

§. III.

Per actionem externè injustam.

Onus restitutionis oritur so-
lum ex actione externè in-
justa. Ratio est, quia, ut ob-
ligetur quis ad restitutioñem, deber-
fecisse inæqualitatem in altero, at hæc
qui prædictum calicem, vel aliud nem, sed per actionem externam ma-
teriale & reale. Actus enim mere-
sistens in mente, nihil operatur exterius.

a Sanch. in conf. lib. 1. cap. 4. dub. 5.
num. 9. Less. lib. 2. cap. 9. dub. 16. vide
etiam De Lugo t. 1. de just. d. 10. sec. 7.
num. 158. id supponentem, & diff. 8. sec.
6. num. 79. Val. Nav. Silv. cit. à Bart.
S. Faust. in speculo Confess. diff. 4. q. 10.

2. Hinc, quando quis animo & de-
siderio interno, ut aliis depauperetur,
sumit sine ulla culpa externa veras in-
formationes contra illum de eius ho-
micide ; quando quis internè gaudet,
sui inimici segetes incensas ab alio suis-
se : quando Iudex profert sententiam
justam contra reum, suum inimi-
cum, gaudens, sic eum in egestatem
deici, non obligantur ad restitutio-
nem, quia ex sola interna culpa illud
onus nequaquam nasci potest : Immo-
si idem Iudex proferret injustam sen-
tentiam contra aliquem, quam senten-
tiam postea deprehendat, esse justam,
ad nihil restituendum tenetur, quia illa
injusta sententia non fuit materiali-
ter & realiter injusta, sed solum for-
maliter, & ex conscientia interna:
pari modo, si ego furor à te vestem,
quam puto tuam, sed deinde adverto,
esse meam, quamvis auferendo poc-
tu cauerim

P. 2

cauerim

caverim ex affectu peccati injustitiae, propter conscientiam internam; tamen propter predictam rationem non obligor ad illam restituendam: & si occidi feram, putans esse meum inimicum, quem occidere intendebam, non teneor ^b ad restitutionem ex homicidio, quia actio mea externa fuit circa feram, & nullo modo circa hominem, quem externè non occidi.

^b Vide de hoc sup. lib. 6. cap. 4. §. 3. à num. 23.

9. IV.

Per culpam Theologicam.

1. **C**ulpa Theologica dicitur ea, quæ est coram Deo, & in conscientia, quam scilicet Theologi spectare potissimum solent: nam culpa, quam spectant Iuristæ, vocaturque Iuridica, est ea, quam Iura pro foro externo considerant, & juxta quam sententias ferunt.

2. Theologica est duplex: alia mortalis, venialis alia. Iuridica triplex, lata, levis, levissima: lata, est omissione diligentie, quam solent in simili adhibere prudentes diligentioresque: levis, quam solent diligentiores; levissima, quam diligentissimi. Si quis v. g. exiens domo relinquit ostium apertum, vel non clausum, unde fures domum explicant, dicitur commisso culpam latam; commisso levem, si clausit, sed ira, ut non difficulter posset aperiri, commisso levissimam, si claudere quidem putavit, sed non tentavit, an bene fuerit clausa, nec eius custodiam commendavit vicinis. Porro lata cul-

pa subdividitur in latiorem, & latissimam; latissima, quæ etiam dicitur dolus apertus, est, cum quis omittit, vel aliquid agit, animo, ut damnum, quod prævidet, alicui sequatur: quod si prævidet, sed non intendit, dicitur dolus præsumptus; latior culpa, quæ confundi sæpe cum lata solet, est, cum non ponitur debita moralis diligentia, & damnum, quod sequitur, sine advertentia & prævisione sequitur, His præmissis!

a leg. A7. 3. p. lib. 6. c. 4. & paſim.

3. Affero, injustam acceptancem, ut pariat in foro conscientiæ onus restitutionis, debere esse ^b Theologice culpabilem, nec sufficere juridice. Ratio est, quia tota obligatio restitutionis in hac radice oritur ex delicto, quod committitur in injusta rei alienæ usurpatione, ergo ubi in conscientia tale delictum non committitur, nec obligatio restitutionis orietur.

^b Mol. t. 2 d. 6. 98. num. 6. Leffl. 2. c. 7. dub. 6. n. 27. Vasq. de restit. c. 2. §. 2. dub. 2. à num. 15. vide etiam d. 5. & 6. Dienst. lib. 2. de Iustit. Tr. 2. d. 3. dub. 1. & 2. aliosq. paſim.

4. Hinc primò, si quis, ut cum moderamine inculpatae tutelæ se defendat, aliquod damnum alteri faciat, non obligatur ad restitutionem. Secundò, si miles, ratione obedientia, pugnavit in bello à se prudenter putato justo, non obligatur ^c in conscientia restituere damna in prælio allata, nisi forte, ut infra explicabitur, ratione rei acceptæ extantis, vel in quo fuerit factus ditor: tertid, si quis credens bonam fide, rem esse suam, illam accipiat consumatque, nec in aliquo ditor fa-

ctus

Etus sit, non tenetur ad restitutionem quantumcumque gravis acceptione, ullam. Ratio horum est prædicta, quia tunc in conscientia non peccatur. Quare quando communiter Doctores docent latam culpam inducere obligationem restitutionis, ideo docent, d, quia communiter lata culpa difficulter inveniatur sine culpa Theologica; si tamen hæc re vera absit, obligatio non inducetur.

c Mol. t. 1. d. 117. d L. Vsq. de ref. c. 2. §. 21. d. 2. n. 19.

§. V.

Per culpam Theologicam gravem.

1. A D inducendam obligationem restitutionis debet adesse culpa Theologica gravis, hoc est, culpa in conscientia mortalis. Pro cuius explicatione præmitto, injustam acceptiōnē posse esse veniale ex duplice capite: primō, ratione paruitatis materiæ, vt si quis obolum furetur; secundō, ratione imperfectæ animadvertentiæ, seu imperfectæ deliberationis, ut si quis sine perfecta consideratione, quod res sit aliena, illam accipiat, vel consumat.

2. Assero primō, acceptiōnē injustam venialiter, & (propter paritatem rationis) damnificationem venialem ex sola paruitate materiæ, parere quidem onus restitutionis, sed a subveniali. Ratio est, quia ni restitueres, detineres rem alienam, invito domino, sed quia solum retineres rem levem, non nisi leviter peccares.

a Sanc. lib. 2. in Decal. c. 23. num. 160. aliquique contra Vsq. de refit. cap. 2. §. 2. num. 20. & 25.

3. Assero secundō, ex injusta rei negligentiam relinquit fores domi-

b Sot. lib. 4. de Iust. q. 7. ar. 2. S⁴ d. V. Rec-
stitutione, Less. lib. 2. c. 7. dub. 6. nū. 27. Sanc.
Less. Henrīque apud Dicast. l. c. dub. 2. num.
56. contra ipsum Dicastill. aliusque ibid.
num. 49. c Sanc. lib. 4. in Decal. cap. 8.
num. 18. d Suar. t. 2. de Relig. l. 1. de
essentia voti c. 6. & lib. 2. de juram. c. 7.

4. Ex hac conclusione sequitur, Qui subita ira percitus, per actionem malam tantum venialiter, hominem occidit, non obligari ex Lessio e ad ullam restitutionem; qui per negligentiam venialem finit segetem proximi comburi; qui famulus per similem levem

domi-

domini apertas, unde fures domum consumat, sed postea advertat, illa furtula cum hoc ultimo conflasse quantitatem notabilem, ac ipsum notabiliter proximo nocuisse; certe hunc teneri ad restituendum sub mortali, quia notabiliter proximo nocuit, fatemur omnes, & tamen nulla præcessit culpa mortal is, ergo, contra assertionem secundam, aliquando à peccato veniali mortal is obligatio oriri poterit.

^e Lef. l. 2. c. 2. n. 28. f sup. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. Depositum. g Apud Lef. l. 2. c. 11. d. 22. num. 118.

5. Affero tertio, eum, qui post multa furtula tandem per ultimum attingit materiam notabilem, obligari sub mortali ad restituendum; Ratio est, quia tunc detentio tot furtulorum simul unitorum est detentio quantitatis notabilis, atque adeo mortal is, ut supra vidimus; quare non est mirum, si, stante assertione prima & secunda, stet hæc tertia, in qua supponitur, detentio perfectè deliberata rei notabilis, vide, quæ dixi cum defurto, c. 3. §. 3.

6. Sed ecce hic insurgit molesta obiectio: Furetur quis modica, illaque consumat, quibus consumptis, non ad vertens ad præterita furtula, furetur aliquid etiam modicum, quod item

consumat, sed postea advertat, illa furtula cum hoc ultimo conflasse quantitatem notabilem, ac ipsum notabiliter proximo nocuisse, certe hunc teneri ad restituendum sub mortali, quia notabiliter proximo nocuit, fatemur omnes, & tamen nulla præcessit culpa mortal is, ergo, contra assertionem secundam, aliquando à peccato veniali mortal is obligatio oriri poterit.

7. Respondeo: Propter hoc argumentum concedunt nonnulli, ^{hh} ex veniali posse non raro procedere obligationem restituendi sub mortali. Sed minus apta concessio: si enim id semel concedas, principium illud sati commune jam destruitur, quod ex actu veniali seu levi, propter improportionem, oriri nequeat gravis obligatio. Nonnulli dicunt, tunc oriri obligationem ex detentione mortal i, sed nihil dicunt, quia possumus supponere, illum statim atque advertit, velle restituere, ergo tunc nulla aderit culpa retentionis. Nonnulli denique cum Delugo ^h docent, tunc obligacionem sub mortali oriri ex contractu, id est, ex consensu implicito: nam quando quis committit furtula, consentit, velle subire penam necessaria & essentialiter illi connexam, id est, penam restitutio nis illius materiae ablatae: cum igitur nunc advertat esse materiam notabilem, ex illo consensu obligatur omnia reddere, sicuti, qui promittit Iulium unum per diueras vices alteri, debet omnes, si notabilem consentit quantitatem, sub mortali tradere: sed nec hæc responsio sedet; nam, prater cætera, omnes: Autores docent, hanc radicem iustæ acceptio-

acceptio[nis] fundare obligationem restitutionis formaliter & immediate ex ipsa culpa, nec recurrunt ad consensum implicitum, qui certe etiam adest in omni iusta acceptione cuiuscumque gravis quantitatis; multo minus recurrunt ad poenam; obligatio enim restitutionis in fure non est propriè poena, sed morale debitum inducendi & qualitatem &c.

hh vt concedebat P. Joseph Acosta amantissimus praecept. meus in Theologia, in suis manuscriptis de just. & jur. hic. h. Delugo t. 1. de just. d. 8. sc. 5. num. 69. i sup. hoc c. 2. §. 2. n. 1.

Facilius ergo solutio huius difficultatis fit hujusmodi: Stet, etiam hunc non obligari ad restitutionem sub mortali, ex vi præteriorum acceptio[nis], quæ omnes supponuntur veniales. Quid inde? restituat statim, nec unquam mortaliter peccabit; Si autem statim restituet, non dicetur obligationem mortalem restituendi à se contractam extinxisse: nunquam enim illam hactenus contraxit, ut dictum est; sed dicetur præcavisse, ne incideret in mortalem obligationem, si retinisset quantitatem ex multis minutis collectam; atque adeo notabilem. Quod si non restituet statim, consurget obligatio gravis sub mortali, non quidem ex acceptio[nibus], quæ omnes fuerunt veniales, sed ex retentione, quæ nunc juncta cum antecedentibus, incipit esse retentio materia notabiliter nocivæ proximi, atque adeo mortal[is], & inducens restitutio[nis] obligationem sub mortali.

An culpa levis externa, sed interne gravis, pariat obligationem restitutionis?

7. Consequitur ad prædicta celebris illa quæstio, an culpa levis cum intentione interna graviter nocendi, inducat onus restitutionis? v.g. diligentiam adhibuisti, nè dum feram venar[is] hominem occideres, diligentiam, inquam, sufficientem ad vitandum peccatum mortale, non verò illam, quam diligentiores ponere solent; nam propterea peccasti venialiter: an, si huic levi omissioni addas animum occidendi hominem, si ibi forte adsit, & de facto occidatur, tenearis ad restitutionem ex homicidio?

8. Respondeo, si ille animus nocendi graviter, adjungatur actioni venialiter malæ, immo etiam malæ mortali, quæ actio ex se non sit contra Iustitiam, certum est, eam non inducere onus restitutionis, immo neque irregularitatis. Ratio est, quia ex dictis, ejusmodi onus, ut & irregularitas, non nisi ad actionem in justam consequitur. Hinc Iudex, licet ex odio gravi damnet[ur] reum, & qui cum in oderamine inculpatæ tutelæ (licet ex animo, & intentione graviter nocendi) occidat aggressorem, non incurrit onus restitutio[nis], nec irregularitatem; quia ejusmodi condemnatio & defensio nullo modo sunt actiones contra Iustitiam, ne leviter quidem; at si ille animus adjungatur actioni, quæ ex se sit, licet leviter, contra Iustitiam, ut est in exemplo allato num. 7. tunc profecto magna quæstio est, an tale onus inducas.

9. Et

9. Et præter casum propositum afferri solent alia exempla: ponis venenum in loco remotissimo à convictu hominum, ponis tamen eo animo, ut si illuc accedat Petrus tuus inimicus, illud sumat, & occidatur; præparatio veneni est actio externa contra Iustum, sed quia est in remotissimo voluntariè concurrere ad eccisionem, loco, ad summum non erit ex se, nisi licet, ut dico, per actionem ex se sola ad venialis culpa, immo særissimè nulla, homicidium non sufficiens, ergo quia certo moraliter in illum locum non est, unde irregularitatē effugit nullus hominum judicatur penetrant, si homicidium re ipsa sequatur, videtur alapam levis dedecoris impingis adolescentulo, eo tamen animo, ut ex concepto fortè dedecore adolescentis moriatur: quatuor obolos furaris ab avaro, ea tamen intentione, ut forte ex mæro amissæ pecuniae is conficiatur: quæstio est, an ponens manu peculiaris, solum est considerandum Ius ipsum naturale, at hoc non obligat ad restitutionem, nisi quando quis per suam actionem physicè, vel moraliter est absoluta & sufficiens homicidij, seu damni causa, ut supra videntur: cum ergo, quando ipsa actio externa levis ex se est, ac leviter, & non vt plurimum, ex sua conditione influit in damnum, non sit causa absolutè influens physica, vel moralis damni, sed ad summum, satis diminutè & imperfectè, cui diminuta cauſa non est æquum, ut gravis obligatio adnectatur, consequens est, ut, etiam si fiat animo graviter nocendi, non obliget ad restitutionem.

10. Esse restitutionis reos, censent nonnulli l: non esse, censent m: alijs: ego certè aliud dicendum puto, de irregularitate, aliud de restitutione.

1. Delug. t. 1. de just. d. 8. sec. 6. à num. 74. aliquique ab ipso eit. m. Less. l. 2. c. 9. dub. 26. num. 113. Sanc. l. 1. cons. cap. 4. dub. 5. num. 9. faverque l. 2. cons. c. 1. dub. 49. num. 6. & prædicto lib. 1. cap. 3. dub. 1. c. 2.

11. Affero enim primò, prædictos incurtere irregularitatem, uti insinuavi supra, cum de homicidio lib. 6. cap. 4. §. 1. n. 6. Ratio est, quia, ut ibidem notavi, irregularitas est inducta.

sacris Canonibus, contra homicidium voluntarium, seu volitum, à te aliquo tandem modo causatum, seu, ut ita loquar, occasionatum: at omnes prædicti, si faciant ea, quæ leviter, & ex se insufficienter, immo raro vel rarissime influant in homicidium, dicuntur fieri. sed quia est in remotissimo voluntariè concurrere ad eccisionem, loco, ad summum non erit ex se, nisi licet, ut dico, per actionem ex se sola ad venialis culpa, immo særissimè nulla, homicidium non sufficiens, ergo quia certo moraliter in illum locum non est, unde irregularitatē effugit nullus hominum judicatur penetrant, si homicidium re ipsa sequatur, videtur omnino locum citatum.

12. Affero secundò, eosdem non incurtere onus restitutionis ex homicidio, vel quocumque alio damno fortè secuto; Ratio est, quia quoad restitutionem, cum non adsit lex ulla humanæ pecuniae, solum est considerandum Ius ipsum naturale, at hoc non obligat ad restitutionem, nisi quando quis per suam actionem physicè, vel moraliter est absoluta & sufficiens homicidij, seu damni causa, ut supra videntur: cum ergo, quando ipsa actio externa levis ex se est, ac leviter, & non vt plurimum, ex sua conditione influit in damnum, non sit causa absolutè influens physica, vel moralis damni, sed ad summum, satis diminutè & imperfectè, cui diminuta cauſa non est æquum, ut gravis obligatio adnectatur, consequens est, ut, etiam si fiat animo graviter nocendi, non obliget ad restitutionem.

n. sup. lib. 6. c. 4. §. 1. n. 2.

Quod autem eiusmodi actio non sit absoluta & sufficiens causa, etiam si adsit ille animus, probatur manifestè, quia ille internus animus nihil adiuvat ipsam actionem externam, ergo

ex se ea actio caussatiua sufficenter
damni non est, nihil, quoad hoc, ad-
juvabitur ab animo, & consequenter
semper remanebit non caussans abso-
lute ex se homicidium vel damnum,
ac propterea remanebit libera ab onere
restitutionis, sicuti erat ante illum ani-
mum.

13. Dixi (quoad hoc) nam ab inter-
na intentione graviter injusta in asse-
stu, ultero concedo illam externam ex
se levem actionem denominari gravi-
ter malam & injustam: sed quia onus
restitutionis non sequitur ad actionem
injustam in justitia interna, sed externa,
nihil contra nos; Ex qua doctrina
omnia argumenta contraria à studio
Theologo facile dissoluentur.

§. VI.

Statim.

*Restitutio ex delicto quomodo statim
obliget?*

1. **A**sertio Prima. Omnis debitor
ex injusta acceptione, & uni-
versim ex delicto, atque adeo
ex damno dato, tenetur restituere,
quamprimum, non cum valde nota-
bili & incommoditate, potest. Quod si
possit, & nullam habens legitimam
excusationem, de qua infra, non resti-
tuat, non solum peccat mortaliter, ut
certum est, quia est in continuata qua-
dam ablatione, sed etiam tenetur b in
conscientia, soluere omne lucrum,
quod cessat, & damnum, quod emer-
git domino ex ea mora, (qua certe
tunc est culpabilis) quia secus, non fie-

ret æqualitas cum proximo: cum e-
nim hic ex furis culpa non solum fue-
rit priuatus re principali, sed etiam sit
paullus illud interesse, utrumque meri-
tò erit resarcendum.

a *Quanta hæc esse debent, ut excusat à
restitutione, dicetur inferius tr. 4. c. I.
§. 9. b Molin. t. 3. d. 724. C passim.*

2. Iam vero, pro ijs, quæ mox di-
cenda sunt, præadverte, hoc interesse a-
liud esse ordinarium, aliud extraordi-
narium; Ordinarium oritur, quando
res ipsa pluris v.g. valet uno tempore,
quam alio, sive quia res intrinsecè cres-
cat; ut, pluris valet equus adultus, quam
pullus; sive quia ab extrinseco crescat
ejus valor, ut, frumentum pluris va-
let mense Maij, quam Augusti: si pri-
veris ergo hoc lucro, diceris pati inter-
esse, seu damnum ordinarium. Extra-
ordinarium oritur, quando advenit
lucrum ex extraordinaria creditoris
opera, seu ex ejus negotiatione; centum
v.g. aurei, si eos negotiationi expo-
nas, pariunt alios quinquaginta: quare
si priveris hoc lucro, diceris pati inter-
esse extraordinarium, seu, ut commu-
niter loquimur, interesse, ex damno
emergente, vel lucro cessante.

3. His positis, inquires, ut debitor
ex delicto obligetur in conscientia ad
restituendum interesse, opusne est, ut
præcedat monitio, qua creditor dicat
debitori, se ipsius causa ejusmodi dam-
num pati?

Respondeo, quoad praxin, raro lo-
cum sortietur hec questio, in casu inju-
stæ acceptioñis, vel damni dati (quam-
vis særissimè locum habeat in restitu-
tione ex contractu, de qua mox nu. 6.)

Ss quis

quisnam rem suam surripuerit: quod si sciat, non dabitur facile locus monitioni: immo si detur, prudenter existimare poterit creditor, suam monitionem non profuturam; unde semper debitor debebit totum interesse solvere, sive ordinarium, sive extraordinarium, quia totius causa injusta ipse est: verum si supponas, in aliquo casu creditor cognitum esse furem, posse facile illum admonere, & adesse spem proficiendi, nonnulli *bb* asserunt, adhuc debitorem obligari ad totum vtrumque interesse; quia, quamvis non admoneatur debitor, tamen totum illud interesse creditor subit ex culpa ipsius debitoris, qui injuste accepit. Nonnulli & solum obligant ad restituendam rem ipsam ablatam, ejusque ordinarium interesse, non vero extraordinarium. Ratio est, ajunt, quia si potest creditor monere, & non monet, ipse est causa sui interesse: nam debitor non tenetur ad omne damnum vnde cumque proveniens, sed ad damnum, quod necessario sequitur ab ipso, nec facile potest impediri; at in casu nostro facile potuissest creditor impeditre, si debitorem monuissest: adde, si potuit admonere, & non admonuit, presumitur remisisse hoc lucrum, quod est extraordinarium &c. Vtraque sententia est probabilis.

bb Petrus Navarr. lib. 13. de rest. cap. 2. num. 287. Mald. 2. 2. tr. 5. du. 12. dictio 3. q. 2. Dian. p. 1. tr. de contr. ref. 87. Dic. lib. 2. de just. tr. 2. d. 2. du. 5. num. 113. c Aqor. t. 3. lib. 5. cap. 4. qu. 3. Delug. t. 1. de just. d. 18. sec. 2. num. 32.

4. In hac posteriore unum advercas: si enim debitor ejus esset dispositionis, ut etiam si præmonitus fuisset, non soluissest, obligaretur ad totum interesse, quia tunc ipse creditor non esset verè, & re ipsa sui interesse causa, non monendo, cum non potuissest impedire, sed ipse debitor sic male dispositus; quod si *d* dubius esset, an monitus soluissest, solvat (ait Delugo) partem, prædata dubij.

d ib. num. 33.

5. Assertio secunda. Omnis debitor ex delicto, licet, quando excusat ob paupertatem à restitutione, excusat etiam à peccato, non restituendo, non tamen excusat e à restituendo, (quando poterit) dictum interesse, ordinarium, & extraordinarium, quod ex hac mora, quamvis nunc inculpabili, patitur creditor; explicò; sit, qui v. g. furatus sit centum à te, qui postea incidat in summam paupertatem; hic certè stante paupertate, excusat à solvendo ea centum: at resurgentे fortuna, non solum debebit tibi centum restituere, sed omne etiam interesse, quod tu forte passus es. Ratio est quia totum istud damnum creditoris oriatur ex delicto, & injuria præterita, quare licet ipsa mora in se culpabilis nunc non sit, fuit tamen culpabilis in radice; quare omnia dama, quæ, vel immediate, vel mediate ex injuria præterita procedunt, obnoxia sunt restitutiōni, ob injūtiā primò potissimum. Una tamen est obseruanda limitatio, Quando enim, post furtum, quis incidit in extremam, vel gravem necessitatem, & rem furto ablatam, adhuc in specie

Specie extantem in dicta necessitate consumpsit, (in qua necessitate potuisse illam rem licet surripere, nec sufficeret, eam sibi mutuare, cum, obligatione eam, ejusque interesse suo tempore reddendi, ut supra g explicuimus) tunc non obligatur, b nisi ad restituendam rem, & illud solùm interesse ordinarium, & extraordinarium, correspondens tempori antecedenti dictam necessitatem, non vero interesse correspondens tempori talis necessitatis. Ratio est manifesta, quia tempore gravis necessitatis, veluti de novo accipit, sine culpa; undè non potest obligari ad interesse correspondens huic tempori, quando in accipiendo non delinquit: quod si rem ipsam principalem debet dum interesse præcedentis temporis reddere, non ex vi hujus acceptioonis hujus temporis, sed ratione primæ, quæ fuit cum delicto, ut diximus, & semper manet, obligatque, donec fiat æqualitas, &c. Immò ibidem diximus, non esse improbabile, rem ipsam totam surreptam antea, sed consumptam tempore extremæ, vel gravis necessitatis, non esse necessario restituendam.

g Supr. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 2. h Castrop. de just. commutativa d. 1. p. 17. §. 10. contra Layman, & Molin. ib. cit. i sup. lib. num. 3.

Restitutio ex contractu quomodo obliget statim?

6. Id locum exponeret suum paulo inferius, sed quia est præcedentibus affine, hic tractandum merito suscipio.

Regula universalis. Debitor ex con-

tractu, v. g. ex mutuo, emptione, venditione, emphyteusi, &c. statim atque advenit terminus in contractu præxus, tenetur (nisi ad sit legitima excusatio, de qua suo loco infra i) solvere, quod alteri debet, etiam si à creditore non admoneatur; nam dies solutionis interpellat pro ipso creditore; ni solvat, obligabitur in conscientia ad omne alterius interesse, mox 9. 7. distinctius explicandum. Quod si terminus nullus præfixus fuit, tempus solutionis erit, quando creditor non impeditus petet; nam si ex aliquo impedimento non potest petere, terminus erit, qui prudenter judicabitur esse de ejusmodi creditoris intentione rationabili. Ratio, quæ probat in dicto termino debere fieri solutionem rei, principalis est, quia sic est ex pacto explicito, vel implicito inter creditorem & debitorem constitutum; Ratio verò, quod secus obligabitur debitor ad interesse, est, quia id inducit mora culpabilis debitoris; æquum enim est, ut ex culpa ipsius damnum non patiatur creditor. Id in omnibus contractibus verum habet. Nam licet in venditione & emptione sit per leges positivas quædam exceptio, qua ementes vendentesque pro mora culpabili non teneantur ad totum damnum emergens, & totum lucrum cessans, quod uno vocabulo nos appellamus, interesse, sed solùm ad immediatum ex ipsa emptione vel venditione proveniens, tamen quia probabile est, m non obligare has leges in foro conscientiae, esto, obligare, teneat Molina n, ideo nos de hac exceptione non laborandum duximus.

m Delugo t. 1. de Iust. d. 18. scđt. 2.

§ 6 2.

¶ Por-

num. 28. n. Mol. & Covarr. apud eum in culpa, non soluendo, necessario consequitur, ut ad omne illorum interesse

dem nu. 27. 7. Porro quatuor sunt in praedicta communis Regula notanda: nam primum, si nulla culpa adsit in debitore, igitur, tum hos nobiles, tum ceteros omnes excusare, vel ex implicito convenientis certe solum adsit culpa Theologicè sensu mercatorum, de quo numero sequentem, non est is obligandus o subti, vel probabiliter ex eo, quod emenmortalis ad restituendum, nec interesse ordinariū ad restituendum, nec interesse a mercatoribus extraordinariū, nec extraordianariū: nam propterea modo dictum est (quia id inducit mora culpabilis) quare si emisti centum modios tritici mense Ianuarij, & sine culpa mortali distulisti restitutionem pretij usque ad mensē Maij, quando centum modij pretio maiori venduntur, non obligaris, nisi ad valorem mensis Ianuarij: idem, si ex pecunia, quam reddidisse, creditor mense Maij, quocumque lucrum acquisivisset. Ratio est, quia nulla culpa, vel sola venialis parere non potest, modo supra explicato, obligationem mortalem. Excipe, nisi in contractu appositum fuerit pactum soluendi interesse eitam ex mora inculpabili; tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certe licet apponi potest p, si debitor vere liberè illud apponere velit; vel si creditor hoc gravamen aliqua compensatione emat a debitore.

o Delugo d. 18. sect. 2. nu. 35. 36. &
37. multos citans, & praxim &c. p I-
demi d. 21. sect. 1. num. 23.

9. Secundò, non assentior aliquibus excusantibus viros nobiles, quando præfixo tempore, etiam cum culpa, non solvunt emptas merces mercatoribus, quibus propterea cesset lucrum, & damnum emergat: non assentior, inquam; nam ponito, quod vere sunt

refarsiendum obligentur. Satius igitur, tum hos nobiles, tum ceteros omnes excusare, vel ex implicito convenientis certe solum adsit culpa Theologicè sensu mercatorum, de quo numero sequentem, non est is obligandus o subti, vel probabiliter ex eo, quod emenmortalis ad restituendum, nec interesse ordinariū ad restituendum, nec interesse a mercatoribus extraordinariū, nec extraordianariū: nam propterea modo dictum est (quia id inducit mora culpabilis) quare si emisti centum modios tritici mense Ianuarij, & sine culpa mortali distulisti restitutionem pretij usque ad mensē Maij, quando centum modij pretio maiori venduntur, non obligaris, nisi ad valorem mensis Ianuarij: idem, si ex pecunia, quam reddidisse, creditor mense Maij, quocumque lucrum acquisivisset. Ratio est, quia nulla culpa, vel sola venialis parere non potest, modo supra explicato, obligationem mortalem. Excipe, nisi in contractu appositum fuerit pactum soluendi interesse eitam ex mora inculpabili; tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certe licet apponi potest p, si debitor vere liberè illud apponere velit; vel si creditor hoc gravamen aliqua compensatione emat a debitore.

9. Tertiò, terminus in ejusmodi contractibus præfixus non debet sumi metaphysicè, sed more communi humano, & moraliter. Hinc plerumque excusat, debitor a restituendo interesse creditori, non solum quia dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra Iustitiam, sive ob impotentiam solvendi, sive ob inadvertentiam, vel oblivionem, sed etiam quia debitor, ob bonam fidem putavit, non esse creditorem graviter invitum pro modica illa & morali dilatione, cum in praxi non soleant urgeri ita debitores, ut ipso præfixo die solvant, sed cum aliqua benignitate, credere item plerumque poterunt debitores, dum creditores scientes & potentes exigere, tamen non exigunt, non esse graviter invitatos ad praedictam dilationem. Nota illud (potentes) & vide infra Tract. 4. cap. 1. § 6.

r Delugo t. 1. de Iust. t. 18. sect. 2. n. 38.

10. Quartò, supponamus, esse invitatos creditores ad claudam dilationem solutionis: dubitari solet de damno extraordinario, hoc est, de cessatione lucri, & de damno emergente, an sciri & damnum emergat: non assentior, gentur in conscientia ad solvendum creditoribus hoc interesse, ex mora cul-

pabili,

pabili, debeant fuisse prius admoniti à candis. Quare videndum, utrum mora sit culpabilis, an inculpabilis? utrum creditor possit censeri rationabiliter invitus, an consentiens? utrum dilatio sit modica, an magna? & his per pensis decernenda erit obligatio restituendi, sive quod extat, sive illius interesse, juxta modo dicta.

Respondeo, negant aliqui s' ejusmodi monitionem debere præcedere ad hoc, vt obligetur debitor ad prædictum extraordinarium interesse. Aliqui t' affirmant, præcedere omnino debere. Vtrumque probabile, propter easdem rationes, quæ in fortiori casu, qui supponit injustam acceptiōnem, dictæ sunt supra num. 3. sed superaddatur hic etiam id, quod ibidem adverti num. 4. & nos quidem affirmantem sententiam amplexabimur inferius capite 8 § 3. num. 9. excepta consuetudine mercatorum &c.

s Petr. Navarr. lib. 13. de ref. cap. 2. num. 181. Dian. p. 1. tr. de contract. resol. 87. t' Azoz. t. 3. l. 5. c. 4. q. 3. Delugo t. 1. de Iust. d. 18. sect. 2. num. 52.

Restitutio ex re accepta, qua ratione obliget statim?

11. Id etiam, ut tota hæc materia de mora solvendi absolvatur, hic erit determinandum.

Regula universalis u. Si quis rem sciret, rem suam, vel id, in quo ex re bona fide acceptam, advertit esse aliena factus es ditior, apud te esse, & nam, statim atque advertit, debet donec posset te de interesse, quod patitur, ad minus sine mora tradere, vel rem, si exponere, nec admonere curaret, autem, vel si consumpta est, illud, in quo, obligareris ad dictum interesse, idem is qui accepit, factus est ditior nisi tradic, quod docuimus n. 3. de iusta accusat, erit in mora, & obligabitur ad receptione, injustaque retentione, quia stitutionem, etiam securi interest ordi- jam in casu, de quo loquimur, incipis narij & extraordinarij. Hæc regula esse injustus detentor.

constat ex dictis hic prudenter appli-

x lib. 1. in dec. c. 3. q. 7. v. restitutio. a mox c. 3.

13. Si eveniret casus, quo dominus

14. Pari modo, si debitor fuisset

Ss 3 prius

prius in nulla culpa restituendi, postea bit fur reddere ejus valorem. Sed ecce vero in culpa, recurreret doctrina data num. 5. quia nimirum esset obligatus ad restituendum interesse, respondens tempori, in quo fuit in culpa, non vero respondens tempori inculpato.

§. VII.

Totam rem, seu ejus valorem.

1. **S**i quis quid injustè accipiat (idem dic, si injustè damnum inferat)) debet sine controversia totum reddere, hoc est, non solum rem ablata, verum etiam totum interesse, modo dicto in præcedenti §. & modo deinceps explicando. Ratio est, quia se-
cūs, non induceretur æqualitas, &c.

2. Petes, ultra restitutionem rei, debetne restitui aliquid pro injuria, quam quis facit furando? Respondeo, præscindendo à contumelia, vel alio capite, solum ex ipsa injuria exhibita in usurpatione rei alienæ, nihil deberi, saltem ex usu, rectè notat Dicastillus 4. Si enim quid deberetur, esset petitio venia, quæ certè, vel non solet exigi à domino, vel facile remittitur, modo rem suam ipse recuperet.

a Dica, l. 2. de just. tr. 2. d. 2. d. 6. n. 122.
vide etiam à num. 124.

3. Et quidem si res ablata extet, vel impermista, vel ut facile discerni queat, non est dubium, eamdem debere restituiri, etiam si ejus pretium quomodo cumque creverit. Ratio est, quia quando res crescit, dominus crescit; cum enim fur non sit dominus rei ablata, nec potest esse ejus argmenti, seu ejus valoris: at si res non exter, certè debe-

difficultas. Quia enim ratione is erit ex-pendendus? permolestum id est, & molestius reddidere magisque impli-citum plures distinctiones, atque sub-distributiones Theologorum 4.

a l. Mol. t. 3. d. 725. l. effl. 2. c. 12. dn. 16.
Bon. d. 1. de rest. q. 3. p. 11. Delugo t. 1. de
just. d. 18. sec. 6. Dica, lib. 2. tr. 2. d. 2. d. 3.
Castrop. disp. vn. de just. in genere p. 24. q. 9.
alijq. ab ipsis cit.

4. Ego, ut distinctè procedam, præmitto, rem crescere ac decrescere posse, vel intrinsecè, hoc est, in se, ut si pullus equinus adolescat, & deinde senescat; vel extrinsecè, ut si triticum nunc valeat singulis mensuris tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, sex, vel contra. Hoc posito, figura hunc causum: Petrus furatur ab Antonio men-suram tritici, mense Augusti, cuius le-gitimius valor erat trium aureorum: verum paulo post ejusdem tritici va-lor, hiemis nimirum tempore, cre-scit ad sex aureos; mense denique se-quenti Iunij pretium decrevit, rediqtq; ad aureos tres, immo ad minus: idem potes dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat v. g. decem aureis, se-cundo intrinsecè crescens, quia factus est equus, valuit viginti, triginta &c. De-nique, quia sentit, iterum rediit ad de-cem, immo ad octo, ad quinque &c.

5. Ut ergo decernamus quantum debeat Petrus Antonio, quando abla-tum triticum, vel equum consumpsit, vel vendidit, diligentissimè con-siderandum est, quonam tempore consum-psit? primò, secundo, an tertio ex dictis? Ni sic distinguamus, confusa ni-mis erit, & intricata tractatio.

Petrus

Petrus rem ablatam consumit primo tempore.

6. Si Petrus triticum prædictum consumpsit, vel vendidit, vel alienavit, pro illo tempore, nempe mense Augusti, quando valebat tribus aureis, est distinguendum, & videndum, an Antonius esset venditurus, vel consumpturus, primo eodem tempore, an secundo, an tertio? si primo, non est difficultas, nam clare Petrus non damnificavit Antonium, nisi in illo valore tunc currenti, id est, in tribus aureis; tres igitur aureos debet.

7. At si Antonius triticum illud erat venditurus tempore secundo, hoc est, hyeme, quando pluris valebat, vel quia triticum per hyemem caruit, illud emit majori pretio; v. g. sex aureis, totum hunc valorem, hoc est, sex aureos debet Petrus fur (deductis expensis) reddere: ratio clara est, quia in toto hoc majore pretio damnum recepit, causa furis, Antonius.

8. Quid si esset dubium, an venditurus tunc esset? Respondeo, pro ratio ne dubij (id quod omnibus circumstantijs à prudenti expensis, erit decernendum) partem reddat.

9. Quod si non erat venditurus, nec loco illius aliud empturus, sed erat ipsem Antonius consumpturus, vel certe amicis in liberale munus donatus, quod, quia illo caruit, nec consumpsit, nec amicis donavit, puto adhuc, Petrum reddere pretium illud fur propter injustam consumptionenam majus debere, quod scilicet currebat subit onus restituendi rei valorem) ob hyemis tempore, quo Antonius conligabitur ad pretium illud primi tem sumpturus, vel donaturus erat: ratio poris, quando injuste consumpsit. Quod vero

est, quia Petrus injusta causa fuit, ne Antonius res sua sive pro se, sive pro amicis vteretur: ergo debet reddere, quanti valebat tunc ille usus, valebat autem pluris, id est, sex aureis, ut supponimus: quod dictum est de tritico, dic de pullo equino, si illum vendidit fur primo tempore, sed dominus erat vel venditurus, vel donatus amico, tempore illo secundo, quo equus adolevit: par enim est ratio ac de tritico, & de cæteris.

Solum adverte, expensas necessarias, quas in alendo equo, vel etiam in servando tritico, vere fecisset Antonius, posse à Petro, qui eas fecit, subduci à restituzione, quia secus, quandoquidē has Antonius non fecit, ut supponimus, plus haberet, quam quod exigit dominus ipsi illatum: excipe, nisi sint compensandæ cum usu, quem ex equo, v. g. fur accepit, ut ex se patet.

10. Denique, si Antonius erat venditurus, consumpturus, donatus &c. illud triticum, vel equum tertio tempore, nempe quando minus res sua erat valitura, Petrus, qui rem consumpsit primo illo tempore minoris pretij, nihil aliud debet, nisi pretium illius primi temporis, atque adeo tres aureos. Ratio est, quia ex una parte do-

minus nō est passus interesse illum, qui jam servaturus erat rem, usque ad illud tempus minoris pretij, & ex alia parte, cum fur obligotur reddere rem, vel rei pretium, quantum est eo tempore, quo ipse consumit: (tunc enim majus debere, quod scilicet currebat subit onus restituendi rei valorem) ob hyemis tempore, quo Antonius conligabitur ad pretium illud primi temsumpturus, vel donaturus erat: ratio poris, quando injuste consumpsit. Quod vero

verò intercurrentis illud majus pretium sumpsit, vel vendidit, certè per injuriam factam domino, ergo, utpote premium alienæ mercis, sibi retinere licet non potest, sed omnino restituere debeat contra furem, in favorem Antonij, dicetur mox in simili n. 19. & 20.

11. Quoniam verò tum hic, tum bit; & sicuti si eo tempore majoris deinceps dicemus, (nisi dominus esset pretij Petrus vellet à peccato furti se servaturus, venditus &c.) inquirō, berare, & adhuc res aliena apud se ex an credere debeam Domino dicenti, se taret, domino reddere deberet totam fore servaturum? Respondeo in r- eamdem rem, quomodocumque, sive gore te non obligari, quia præsumere intrinsecè, sive extrinsecè auctam, quia potes dolum: erunt igitur conside- res crevit pro domino, non pro non randæ conjecturæ, quibus talēm veri- domino; ita posito, quod eodem tem- tatem expiscari certo possis: quod si pore iniquè consumit, vel distrahit, certò non possis, sed adhuc vigeat du- alterum tantum in æquivalenti opus bitatio, restituendum ad proportionem erit restituere.

14. Quod si disposuisset Antonius de res sua, secundo eodem tempore majoris pretij, pari, immo potiore jure Pe- trus debet valorem hunc majorem reddere. Ratio est clara, quia dum ipse tunc consumpsit, damnum hujus va- loris Antonio intulit.

15. Denique si Antonius disposuisset de sua, prædicta re in tertio tempore minoris pretij, adhuc majus ipsum pretium, dictum num. 13. debet Pe- trus. Ratio est, quia dum fur in justè destruxit rem tempore, quo valuit majo- ri pretio, contraxit ex debito obligatio- nem reddendi illam, quanti tunc valebat: tota enim ejusque totus valor erat domini: & ex alia parte rem fore à domino conseruandam pro tempore consequenti, quando decrescit pre- tium, non tollit à fire eam obligatio- nem, quam ex delicto contraxit: ade- de, nimis esse contra rectam rationem, quod fur reportet lucrum & ditescat ex duplicitate suo delicto, nempe ex furto, & ex injusta rei consumptione: sic autem

Petrus rem ablatam consumpsit se- cundo tempore.

12. Quando Petrus fur consumpsit, vel alienavit rem secundo illo tempo- re, quo res creverat in pretio, v.g. tritici mensura valebat sex aureis, e- quis viginti, sunt rursus distinguenda tria illa tempora, quibus Antonius rem suam vendidisset, vel consumpsis- set, vel donasset, uno verbo, de re sua dispostuisset.

13. Si ergo disposuisset primo illo tempore minoris pretij, dico, proba- bilissimum, immo certum mihi vide- ri, deberi à Petro totum valorem se- cundi temporis, atque adeo sex aureos pro mensura tritici, viginti pro illo e- quo, restituere. Ratio mihi manifesta- est, quia illa res dum existit imper- mista in medio illo tempore, domini est, non furis, ergo si fur tunc consum- psit, vel vendidit, rem alterius con-

CAPUT Secundum §. VII.

331

autem esset, si ipse posset sibi retinere solum fuit, caruisse Antonium pretio excessum illum pretij.

De expensis factis à fure, in alendo V. G. equo, nisi compensentur cum vsu, quem ex equo fur habuit, idem dic, quod modo n. 9. fine dictum est.

Petrus rem ablatam consumit tertio tempore.

16. Quando Petrus consumit rem tempore illo tertio, quo rei premium decrevit, sine rediens ad primum, sine etiam ad minus, ut si mensura dicta tritici descenderet ad premium trium, vel duorum aureorum, & equis jam senex ad octo, vel quinque, pari modo videntur est, quandonam ex illis tribus temporibus Antonius rei Dominus sujicit rem suam consumpturus, vel servaturus &c.

17. Si ergo Antonius de re sua disposuerit primo tempore, debebit Petrus reddere, quanti tunc valebat, atque adeo in exemplis positis tres aureos pro mensura tritici, decem pro equo; ratio est, quia pro tempore antecedenti consumendo in illo primo tempore, pro tempore praesenti jam reddit, obligationem contraxit restituendi valorem illius temporis, hoc est, tempore, quo consumpsit, ut in simili dictum rierit, dum res fuit in manu furis, aequo modo; & ex alia parte, pro tanto tamen perijset in manu Domini, quia pretio damnum intulit Petrus. Antonius non verò pro majore, jam enim, usus non esset; at inferius^a, ex probabilitate ut supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora seruaturus. Dices: At si medio tempore crevit valor rei pro Domino crevit. Respondeo, at jam tertio tempore decrevit, ergo pro Domino decrevit: solum igitur Petrus debebit pro damno allato, quod

solum fuit, caruisse Antonium pretio primi illius temporis.

18. Si vero Antonius de re sua secundo tempore, quo plus res valebat, dispositurus esset, totum hunc valorēm, atque adeo pro mensura dicta tritici sex aureos, pro equo viginti, vel triginta debet Petrus restituere: quia, ut superius in similī numeri 7. & 9. dictum est, dum Petrus rem alienam sibi in eo medio tempore retinuit, vnde factum est, ut Dominus de re sua disponere eō tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit, ergo totum est resarcendum: exceptis expensis forte factis & non compensatis, juxta dicta eodem n. 9. fine.

19. Denique, si Antonius de re sua dispositusset in tertio illo tempore minoris valoris, nunc solum minorem valorem debebit reddere Petrus, atque adeo in exemplis positis tres, vel duos aureos pro tritico, decem vel octo pro equo, quantum scilicet mensura tritici, & equis de valore decreverunt. Ratio est, quia pro tempore antecedenti obligationem contraxit restituendi valorem illius temporis, hoc est, tempore, quo consumpsit, ut in simili dictum rierit, dum res fuit in manu furis, aequo modo; & ex alia parte, pro tanto tamen perijset in manu Domini, quia pretio damnum intulit Petrus. Antonius non verò pro majore, jam enim, usus non esset; at inferius^a, ex probabilitate ut supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora seruaturus. Dices: At si medio tempore crevit valor rei pro Domino crevit. Respondeo, at jam tertio tempore decrevit, ergo pro Domino decrevit: solum igitur Petrus debebit pro damno allato, quod

^a inf. §. 8.

20. Confirmatur, quia, si res extarer,

T. t.

ret, nonnè satis esset, si suum triticum, lumen meræ industrie, quam mistum suumque equum Domino Petrus redideret? ergo si consumpsit, non nisi valorem eius temporis debebit, quia non consumpsit, nisi rem tanti valoris.

21. Ex expensis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantum sibi poterit Petrus compensare (retinendo scilicet aliquid de restitutione) quas necessario fecisset Dominus; in his enim Domino non damnum intulit, ut in simili supradictum est n. 9. fine. Quid autem fiet, in dubio, an Dominus servaturus esset &c. Vide n. 8.

De restitutione fructuum rei injustè ablatae.

22. Fructus rei injustè ablatae, vel injustè retentæ, vel etiam injustè destruta, omnes Domino debent b restituiri a fure: ratio est eadē, quæ dicitur infra c. 3. §. 5. nn. 2. Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, ut est partus ancillæ, pullus ex equa, herba ex campo, sylvestri, glans ex arbore non culta &c. tum rei, qui appellantur fructus misti, id est, qui sunt partim ex ipsa natura, partim ex industria sive parva, sive magna, ut est v. g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caseus ex ove &c. ubi partim adest industria colentis, partim ipsa natura soli vel ovis.

b Sanc. l. 2. in Dec. c. 33. Lef. l. 2. c. 12. dub. 17. Mol. t. 3. d. 725. Dic. l. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 5. nn. 81.

Dixi (sive magna) nam quando maxima est industria & modicissima vis naturæ, cum parum pro nihilo reputetur, vocarem potius fructum il-

at in hoc solum casu sequor c. Thomam Sanchez docentem, in mistis, ubi plus est industrie, vocari fructus industriales; ubi plus naturæ, naturales. Sub fructum mistorum etiam nomine veniunt fructus civiles, quale est pretium locacionis domus, vel equi: ad hoc enim lucrum concurrit domus vel equus simul cum industria locantis. c. Sanc. l. c. n. 48. Dic. l. c. d. 5. du. 3. n. 30.

Fructus meræ industrie, quale est lucrum, quod ex negotiatione pecunia alienæ acquisisti, non sunt restituendi, quia, quod ex sola industria tua est, tuum esse ipsum lumen naturæ doce, utpote lucrum personæ, non rei, His factis fundamentis sit.

Regula prima.

23. Fructus rei injustè ablatae, tum naturales, tum misti, semper d debentur Domino, etiam si apud Dominum res non tantum fructificasset, fructificavit tamen apud possessorem; & etiam si dominum, v. g. Dominus non locasset, possessor tamen locauit; & etiam si fuit fructus illos quomodocumque consumpsiterit, nec in illo fuerit factus ditor; & etiam si illi fructus fuerint percepti a re per furis diligentiam, per que eiusdem expensas meliorata. Quidquid enim alij e dicant in oppositum, ratio nostra est, quia res semper fructificat pro suo Domino & ex alia parte, haec obligatio oritur ex iusta acceptione, quæ semper manet, donec fiat æqualitas, ut sepe dictum est: solum excusari fur poterit in eo casu quo;

quo sine gratiâ ipsius culpa, fructus sint injuste, cum nullos fructus acceperit, omnino consumpti; quod evenire ut supponimus, potuit, si dum ipse vellet eos restituere, non posset, destruci casu fuere &c.

e Aliqui apud Sanch. l. c. n. 230. quod probabile judicant Less. l. c. n. 229. & Dic. l. c. n. 87. cit. Cov. & Sot.

Regula secunda.

24. Quamvis lucrum ex negotiacione pecuniae alienae non sit restituendum, tamen restituendum est totum damnum, quod forte emerit Dominus, & lucrum, quod eidem cessavit, si eam pecuniam, qua per te caruit, ad negotiationem ille tradidisset, ut ex dicto patet. Lucrum illud, quod Dominus non solum communi, sed etiam singulari diligentia de facto perceperisset, debet restitui, non tamen, quod percipere quomodo cumque potuisse, casu vel fortuna. Ratio est, quia in illo damnum passus est Dominus ex tua culpa, non vero in hoc.

f Dic. l. c. n. 109. alijq.

25. Ex dictis solves illam dubitationem, an possessor malae fidei teneatur restituere fructus, quos ipse fur non percepit ex re aliena, potuisse tamē percipere? solves, inquam, naviter distinguendo: g si enim Dominus percepturus fuisset, tenebitur fur, quia tunc ex secunda regula fur fuisset Dominus causa damni: si vero Dominus non fuisset percepturus, fur nequam tenebitur, in h foro conscientiae, quia tunc non damnificavit Dominum, & ex alia parte nihil ipse accepit à re aliena, nec justè, nec

g Azor, Less. Mol. Vafq. alijq. apud Dic. l. c. n. 75. h Nam in foro conscientiae cogitur fur restituere ea, b. si fundum de rei vindicatione, Sanc. in decal. lib. 1. c. 2. n. 110.

26. Solues item illam aliam difficultatem, an fur teneatur restituere fructus, quos Dominus percepisset ex turpi usu suæ rei? solves, inquam, diligenter iterum distinguendo: si enim percepisset ex re sua in honeste, id est, peccando, ita ut lucrum securum fuisset ex ipso peccato, non tenebitur fur, illud lucrum restituere, quia huius generis lucrum non est fructus rei, sed humana malitia: at si percepisset, licet peccando, non tamen ita, ut lucrum securum fuisset ex peccato, sed ex re ipsa, seu ex usu ipsius rei suæ, tenebitur, quia tunc lucrum fuisset fructus rei Domini: sic solet obligari i fur ad restitutionem pretij locationis domus, quam Dominus, etiam cum peccato, locasset meretrici.

i idem Dic. ib. n. 99..

27. De ejusmodi fructibus multa dicentur inferius, cum de restitutione ex re accepta, quæ omnino sunt hic applicanda, ubi etiam propter materiæ connexionem agetur, quasnam expensas possit sibi deducere possessor malæ fidei?

§. VIII.

Etiā si res perjerit.

1. **S**i equus v.g. injustè acceptus, vel casu pereat in manu furis, vel

T. t. 2. casu

casu deterior evadat, non periturus, nec deteriorandas in manu Domini, *aa* factentur omnes, furē debere restituere totum illius valorem, vel quanti existimatur à prudenti viro damnū, quod per illam deteriorationem factum est Domino; immo etiam damna inde secura, & in dubio, quod damna consecuta essent, debere pro rata dubij compensare. Ratio est, quia fur omnium horum damnorum causa esset.

aa 5. Th. 2. 2. q. 62. art. 6. in comp. Sot. Covar. Med. Silv. Tol. Petrus Neu. Reb. Vasq. alijq. apud Dic. li. 2. ar. 2. d. 2. dub. 4. v. 49.

2. Verum si equus (idem de ceteris rebus) ita periret V. G. ex incendio casuali, vel per justam hostium incursiōnem, apud furem ut eodem prorsus modo periturus certò fuisset apud Dominum, aliqui *a* obligationem restituendi in controversiam vocant. Sed controversia non difficulter soluitur. Afferro enim ex sententia probabilissima, *b* tunc furem nihil debere, quia tunc nihil damni re ipsa fur intulit Domino. Confirmatur, quia detrimentum illud erat in sua causa inevitabiliter preparatum, ac proinde secundum moralem estimationem perinde erat, ac si jam illatum foret, ergo fur ille, vel destructor non censeretur damnum intulisse, moraliter loquendo, si quidem nihil propterea minus habet Dominus, quam habuisset. Hinc inferebat Præceptor *c* meus, eum, qui interficeret hominem paulo post certissime moriturum, esse verum homicidiam, atque irregularem, non tamen teneri de damno secuto familiæ &c. quia non dedit detrimentum, quod morali-

a l. Covarr. Regula Peccatum p. 2. 9.
b. & alios, quos ipse refert. *b* Less. b. c. 12. dñ. 15. Mol. t. 3. d. 725. Vasq. de ref. c. 5. 9. 1. dub. 22. nn. 66. Dic. l. c. iii. 52. cit. Silvest. Arm. Cov. Reb. Aljosq. *c* P. Iosepho à Coft. Soc. Iesu in manu cr. de Iust. & jur. p. 2. sec. 4. dub. 1. id quod habuit ex P. Nav. lib. 4. c. 1. dub. 3. n. 28. & nunc refert Dic. l. mox sit. nn. 75.

3. Solum ergo evenire potuit, ut antequam equus periret, eodem modo apud Dominum periturus, illo viis fuerit fur, vel equus lucrum aliquod pepererit, vel ex parentia eius, Domino ante idem tempus evenerit damnum, scilicet cessaverit lucrum; tunc profecto hæc omnia antecedentia damna debere à fure Domino resarciri, ex §. præcedente satis est certum, quia hæc lucra non erant Domino, ut supponimus, defutura, & ex alia parte, ut ad satiatem dictum est, res semper suo Domino fructificat.

4. Adverte, me dixisse nu. 2. (ex incendio casuali, vel per justam incursionem) si enim res peritura erat apud Dominum per injustitiam alterius, non propterea *d* excusabitur fur à restituendo; nam ille, qui per injustitiam abstulisset, obligatus fuisset restituere Domino, ergo si tu prævenisti, similiter te nebris, quia obligatio, quam alius subiisset, in te translata est, ratione damni, quod alterum præveniens præintulisti.

d Dic. li. 2. de just. tr. 2. de 2. dub. 4. n. 75. citans Less. Mol. Vasq. Petr. Navarr.

Verum

Verum cur in te translata est obligatio restituendi, quando res peritura erat apud dominum per injustitiam alterius, cum concedamus, non transferri, quando casu, vel justè? At à quæ res aliena apud te perit sine tua præsentia culpa, ut nunc supponimus. Nam si tu ante consumperis, alia est ratio, ut mox n. 7. dicetur. Maiori ergo id indiget discussione Theologica.

5. Adverte iterum, me ibidem dixi (certè peritus apud Dominum) si enim dubium esset, an res apud Dominum peritura fuisset, tenebitur e fur ad restitutionem rei ablatae, quia in dubio melior debet esse conditio Domini.

e Sil. Reb. Reg. alijs apud Dic. l. c. n. 70.

6. Instas; At modo n. 1. dictum est, in dubio de damnis consecuturis, debe re restituui solum pro rata dubij.

Respondeo, ita in damnis consecuturis Domino, ex privatione rei per furum ablatae, sed in re ipsa ablata, de qua hic loquor non ita. Ratio est eruenda ex illo principio alias f explicato, quod semper judicandum est in dubio pro possidente. Cum ergo prius sit, rem Domini vivere, seu existere, dubium autem emergat, an fuerit peritura, judicandum erit pro rei vita, seu existentia, atque adeo pro Domino ipsam possidente. At cum lucra consecutura ex te nondum existant, non possident, & ideo in dubio pro ipsis non poterit judicari, nec pro Domino, quasi ipsa possederit. Sed quia ex alio capite supponimus, ea sperata cerro fuisse à Domino, àequum est, ut pro rata dubij, seu quantum spes illa existens estimari à prudenti poterat, restituatur.

f sup. l. 1. c. 3. 5. 6.

7. Ille alius casus occurere posset difficilioris solutionis. Petrus tritici mensuram furatur, illamque hodie consumit, vel vendit: cras autem hostes irruunt, vel ingruitalluvies, seu incendium, quibus triticum, sive fuisset inventum apud furem, sive apud Dominum, àequali modo perijset: quæri jam potest, an nunc Petrus tritici valorem reddere teneatur? Vides, in præcedenti casu non præfuisse Petri injustam consumptionem, sicuti in præsenti? Atque id etiam quæri potest de damnificante rem alienam, segetem V. G. alienam hodie combussisti, debesne restituere totum segetis valorem, si àque comburenda sequenti die fuisset apud Dominum?

8. Respondeo, Id in tribus evenire circumstantijs potest: primò, si fur consumat vendatque g, vel destruat ante incendium prævatum; & tunc ajo, furum debere totum tritici, vel segetis valorem restituere. Ratio est, quia tunc res erat Domini, & quia non prævidebatur periculum vllum, res valebat suo justo pretio: si ergo iniquè eam fur consumpsit, contraxit obligationem eam restituendi, quæ tolli non potest, nisi actu fiat restitutio h.

g l. Leß. l. c. n. 95. Vafq. l. c. nu. 71. Mol. t. 3. d. 726. nu. 2. Delugo t. 1. de just. d. 18. seq. 4. n. 77. Pet. Nav. li. 4. c. 1. dub. 3. fusc. h legatur Dic. li. 2. de just. tr. 2. d. 3. dub. 4. à nu. 74. qui videtur benignus loqui.

9. Secundò, si aliquod periculum subodoratum fuit, quo existente fur iniuste consumpsit, vel vendidit, & tunc ajo, remanere in fure obligationem re-

T t 3 stituen-

fruiendi quidem, sed minus, quan- idem est, ac dicere, si cum possit, ab incendio non eripiat.
tum scilicet judicabitur a viro experto, ex illo periculo, rei pretium diminui; quod si vendidit, debet pretium dare Dominu, cuius erat triticum, quia pre- tum succedit loco rei, & in hoc jam in- venitur factus ditior ex re aliena fur- dummodo advertat, minoris etiam debuisse, propter tale vitium periculi imminentis, rem vendi: quod si ven- dita est antiquo pretio, debebit pars pretij, excedens emptori reddi, non Domino, quia in illo excessu emptor fuit deceptus, non vero Dominus fuit a te injuste damnificatus.

10. Tertio, si periculum timebatur certum & infallibile, quo pacto res nihil valebat; quis enim rem jam jam certo perituram, nullique usui sibi utilem emere pretio vellit? & tunc, ajo, nihil deberi a fure, quia nihil damni intulit, consumendo rem nullius va- loris. addie, Dominum tacite consen- tire huic consumptioni. Quis enim non vellet a te panem, v. g. consumi potius, quam absimi ab imminenti domus incendio?

11. Petes: fur, si posset rem a se ab- latam eripere, a simili. v. g. incendio, obligaturne eripere? idque ex Iusti- tiane, an ex charitate? respondeo, ob- ligari ex Iustitia; ratio est, quia fur, quamvis non sit absolute custos rei ab- latae, quia tamen semper obligatur, rem Domino restituere, consequenter obligatur, rem eandem conservare, sal- tem aequali diligentia & labore, quo res suas conservaret, ne scilicet ponat voluntarium impedimentum ad re- stituendum, ergo contra Iustitiam peccati, ni conservet, cum possit, quod

idem est, ac dicere, si cum possit, ab incendio non eripiat.
i. Esto, negare videatur. Less. Cor. Vas- qu. l. c.

12. Quid, si quis rem surripiat ante incendium, quo certò res erat apud Dominum peritura, obligaturne illam restituere, an vero, ut suam possit con- sumere? respondeo, obligari restituere, nec ut suam posse consumere. Ra- dio clara mihi est, quia res quomodo- chumque salua fiat, Domini semper est, nisi ex circumstantijs certo appareat, rem a Domino jam fuisse verè & ex animo, non vero solum ex necessitate derelictam. Vide, quæ dixi tr. 2. c. 8. n. 14. Fortunæ igitur sue Domi- nus tribuat, si res in tuto posita fuit a fure: deducere tamen pro se furem posse pretium sui laboris & industria, si quæ fuit, ipsa recta ratio dictat: quantum autem erit hoc pretium, fa- cile colliges ex dictis tract. 2. cap. 8. à num. 7. in simili.

Quando res periit in via, sub ejus manu, cum quo eam mitto ad Do- minum, quid faciam, dicam infra tr. 4. §. 1. n. 3.

§. IX.

Onus restitutionis, quandonam adfit, si acceptio, vel detentio sint dubie injustæ.

14. D E hac cum satis ego disputa- verim superius. 1. 1. in Decal. c. 3. §. 7. verbo Restitutor; il- lue accedat, si velit, curiosus Lector.

CAPUT

